

або як явище лінгвокультурне, яке сформувалось у національній колективній мовній свідомості та популяризує культурний та соціальний досвід цілої спільноти. Таким чином, концепт є одночасно поняттям індивідуальним та соціальним, що дозволяє науковцям досліджувати його в мовній картині світу певної спільноти або в мовній свідомості окремого індивіда.

Перспектива цього дослідження може полягати у виявленні асоціативного складника концепту POWER, оскільки він є складним у реалізації й відображає особливості актуального функціонування концепту в соціально-мовному просторі, а також в аналізі концепту за вищезгаданими когнітивними або лінгвокультурологічними схемами його структури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кагановська О. Можливі світи і наратив кризь призму текстових концептів (перекладознавча проблема). *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Філологія. Педагогіка. Психологія*. Вип. 30. Київ, Вид. центр КНЛУ, 2015. С. 13–20.
2. Карасик В. Лингвокультурный концепт как единица исследования. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сборник научных трудов*. 2001. С. 76–77
3. Карасик В. Языковые концепты как измерения культуры (субкатегориальный кластер темпоральности). *Концепты*. Выпуск 2. Архангельск, 1997. С. 156–158.
4. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е.С. и др. ; под общей редакцией Е. С. Кубряковой ; Москва : 1996.
5. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования / С. Воркачев и др. : Волгоград : ВолГУ, 2007. 400 с.
6. Маслова В. Когнитивная лингвистика. Москва : Тетра Системс, 2004. 257 с.
7. Словник іншомовних слів / за ред. члена-кореспондента АН УРСР О. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1974.
8. Степанов Ю. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. Москва : Яз. рус. культуры, 1997. С. 11.
9. Степанов Ю. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. Москва : Языки русской культуры, 2007. 248 с.
10. *A Game of Thrones (a song of Ice and Fire)* George R. R. Martin. <https://novels77.com/a-game-of-thrones/> (дата звернення: 25.02.2020).

УДК 808.5:811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.9>

МЕЛОДІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОСОДИЧНОГО СКЛАДНИКА В МОВЛЕННІ ШОТЛАНДЦІВ

MELODIC COMPONENT OF PROSODY IN THE SPEECH OF THE SCOTS

Бондар К.С.,

orcid.org/0000-0002-0096-7743

*аспірантка кафедри теоретичної і прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Пропоноване дослідження присвячене виявленню основних мелодійних особливостей, притаманних мовленню шотландців.

У роботі уточнено поняття *варіант*, розглянуто територіальну й соціальну варіативність шотландських діалектів, визначено ареал розповсюдження діалектів Шотландії. Виділено чотири регіональні зони, пов'язані з функціонуванням діалектів.

У процесі дослідження територіальних діалектів було зроблено спробу проаналізувати етапи вирівнювання діалектів на території Шотландії, визначити статус шотландського варіанта англійської мови, який використовується мешканцями міста Глазго.

Особливу увагу приділено змінам у вживанні діалектів. Ці зміни торкаються сегментного рівня фонологічної системи шотландських діалектів.

Проведено фонетичне дослідження мовлення шести носіїв шотландської вимови, виявлено основні мелодійні особливості (зокрема вживання термінальних тонів і шкал).

Установлення співвідношення мелодійних особливостей мовлення сучасних шотландців і факторів гендерної диференціації сприяло формуванню більш чіткої картини мовленнєвої поведінки шотландців.

Проведений аналіз номенклатури термінальних тонів та інтонаційних шкал у мовленні шотландців різних за гендером виявив, що їхньому мовленню притаманний варіативний характер, в якому яскраво представлені просодичні мелодійні особливості британської стандартної вимови (RP). Цей вплив особливо помітний у превалюванні спадного термінального тону та спадної шкали в обох гендерних групах. Однак шотландський варіант англійської мови, хоча й має спільні риси з британською вимовою, відрізняється особливостями, притаманними цьому варіанту. І це високий відсоток вживання висхідного тону у двох гендерних групах, висхідної шкали, які вживаються як у фінальних, так і у в нефінальних синтагмах.

Подальше дослідження особливостей просодичної організації шотландського варіанта англійської мови дозволить виявити специфічні просодичні маркери цього типу вимови.

Ключові слова: територіальна, соціальна, шотландський, термінальний тон, шкала, варіативний, мелодійні особливості.

The present investigation is dedicated to the analysis of main melodic peculiarities which are used by the Scots.

The paper presents overview of the notion *variant*, reveals territorial and social variation of Scottish dialects, defines the area of the dialects spread in Scotland. Four regional zones, which are connected with functioning of the dialects were revealed in the paper. In the process of investigating territorial dialects an attempt was made to analyse the stages of levelling dialects in Scotland, to define the status of Scottish variant of English used by the inhabitants of Glasgow.

Special attention was paid to the changes in the usage of dialects. These changes touch only the segmental level of Scottish phonological system.

The conducted phonetic investigation of the six native speakers of the Scots dialect has revealed main melodic peculiarities (in particular terminal tones and scales).

The fixed correlation between melodic characteristics of the contemporary Scots speech and factors of gender differentiation made it possible to form more exact portrait of the Scots speech behaviour.

The analysis of terminal tones and intonational scales which were reveal in the Scots speech during the phonetic experiment.

Showed that their speech has a variable character in both gender groups in which are vividly presented melodic parameters of British Standard norm (RP). This RP influence is peculiarity vivid in the Falling tone and Falling Head prevalence in both male and female speech. However Scottish variant of English, thus having common features with RP, differs by its own peculiarities, which are revealed in use of Rising tone and Head both in final and non-final sense-groups.

Key words: territorial, social, Scottish, terminal tone, Head, variation, melodic peculiarities.

Постановка проблеми. В англійській традиції при описі форм існування мови вживається термін *variety* – варіант, різновид мови. Британський лінгвіст Р. Хадсон визначає варіант як «набір елементів мови (звуків, слів), які мають однакову дистрибуцію» [15, с. 24]. Р. Уордо визначає варіант «як набір структурних елементів мови, який однозначно асоціюється з певними зовнішніми факторами (географічною областю або соціальною групою)» [25, с. 20].

На території Шотландії вимовною нормою є стандартний шотландський варіант англійської мови, який має свої регіональні відмінності і служить маркером самоідентифікації шотландців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні лінгвісти Е. Лоусен, К. Макейфі, Р. Маколей зазначають, що шотландський варіант англійської мови формується в середовищі найбільш освічених представників середнього класу. Автори зазначають, що цей варіант мови відрізняється вимовними й лексичними особливостями. Д. Аберкромбі, досліджуючи вимовні особливості, виявив зв'язок між параметром довготи й фонетичним оточенням голосного.

Проте особливості мелодійного компонента просодії шотландського варіанта англійської мови в мовленні міських носіїв ще не були предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних лінгвістів.

Постановка завдання. Метою пропонованого дослідження є виявлення мелодійних особливостей в мовленні шотландців. Основним завданням дослідження є виявлення основних термінальних тонів і шкал, представлених у мовленні шотландців, які мешкають у місті Глазго.

Виклад основного матеріалу. Міські варіанти мови, на думку Н.Н. Бебриш та Т.П. Жильцова, поєднують у собі риси соціальної та територіальної варіативності, які ніби «перетікають одна в іншу, утворюючи проміжні підсистеми» [2].

Утворенню проміжних соціально-територіальних форм англійської мови на території великих міст, як зазначає Ю.Б. Федотова, сприяють такі соціолінгвістичні фактори як збільшення кількості мовців – вихідців з нижчих верств соціальної ієрархії, які отримали освіту і швидко підвищують свій соціальний статус, стирання мовленнєвих соціально-класових розбіжностей у суспільстві, особливо серед молоді, а також географічна дифузія мовних інновацій і тенденція нівелювання мовних особливостей територіальних діалектів, шляхом взаємопроникнення їх форм [7, с. 66].

Шотландський варіант англійської мови розглядається зарубіжними ученими Дж. Стюарт-Смітом, Д. Маклюром як «двополюсний мовний континуум», на одному кінці якого перебуває

стандартний шотландський варіант англійської мови, а на іншому – розмовний [22; 19].

Фонетичні особливості територіальних і соціальних варіантів англійської мови Шотландії, зумовлені впливом розмовних діалектів, які характеризуються значним ступенем розбіжностей на вимовному рівні [9].

Британський дослідник розмовних діалектів Шотландії Дж. Корбет вказує на значний ступінь територіальної й соціальної варіативності шотландських діалектів, описує ареал розповсюдження діалектів, які охоплюють Шотландські та Оркнейські острови, північно-східні регіони м. Абердін, центральний район – м. Единбург, Глазго, Геллоуей, південний регіон, що межує з Англією [12].

Таким чином, у межах Шотландії виділяються чотири регіональні зони, пов'язані з функціонуванням діалектів: острівна, північно-східна, центральна та південна.

Міські діалекти, які функціонують у містах Единбург, Глазго, Данді, складають окрему групу, яка разом із традиційними територіальними діалектами і стандартним шотландським варіантом англійської мови представляють основні мовні різновиди, що функціонують на території Шотландії [14].

Дослідження шотландського вимовного стандарту у працях Б. Кортмана та К. Аптона ґрунтуються на тому, що результати, отримані під час вивчення «традиційних» діалектів, тобто мовлення сільських мешканців у відносно замкнених спільнотах, продовжують використовуватись для опису сучасного розповсюдження діалектних рис, і спрямоване на виявлення механізмів мовних змін [21]. В. Жирмунський, досліджуючи мовні зміни в місті і в сільській місцевості, зазначав, що для сільської місцевості типовою є двомовність із різним співвідношенням уживання двох мов, у той час як у містах мова вживається переважно для офіційного спілкування [3, с. 101; 20, с. 6].

Останні соціолінгвістичні дослідження, проведені шотландськими і британськими дослідниками в центральному регіоні Шотландії (E. Lawson, J. Stuart-Smith), на Шетландських та Оркнейських островах (M. Durham), у північно-східному, південному та англо-гельському регіонах (D. Watt), фіксують зміни у вживанні діалектів. Встановлена тенденція до скорочення вживання діалекту на тлі збільшення пропорції англійської мови серед школярів, які мешкають на Шетландських та Оркнейських островах, у ситуації формального (з туристами, директором школи) і невимушеного (з місцевими друзями)

спілкування [16]. На північному сході Шотландії в м. Абердін традиційна діалектна вимова диграфу *wh* як [f] поступається місцем регіональному стандартному шотландському варіанту [m], у мовленні представників молодшого покоління різного соціального походження простежується тенденція вживання стандартного англійського варіанта [w] [10]. На кордоні з Англією помічається різний ступінь скорочення вимовних відмінностей: у м. Гретна спостерігається скорочення реалізації фонем /r/ у кінцевій позиції, у мовленні мешканців м. Аймаут, навпаки, кількість реалізацій /r/ зростає; на англійській та шотландській сторонах реалізація фонем /r/ в мовленні молоді стає більш однорідною, при цьому в мовленні цієї вікової групи з'являються нестандартні лабіалізовані варіанти [26, с. 79–103].

Результати, отримані в результаті вищезазначених досліджень, свідчать про актуалізацію процесу вирівнювання діалектів на території Шотландії. П. Траджил описує вирівнювання діалектів (*dialect levelling*) як процес, під час якого традиційні особливості територіальних варіантів замінюються новими особливостями, які входять у мовленнєвий обіг мовців і реалізуються у великому географічному масштабі. У термінології П. Траджила цей процес іменується дифузійною інновацією (*innovation diffusion*) [24]. Д. Бріттен вживає термін *супралокалізація* (*supralocalisation*) як процес, результатом якого є витіснення локальних різновидів і розповсюдження мовних варіантів, найбільш придатних в соціально-просторовому відношенні.

Процеси змішування, вирівнювання й перерозподілу діалектних форм, на думку Ю.Б. Федотової, активуються у великих містах під впливом постійних комунікативних контактів між носіями різних діалектів, що призводить до появи нових міських діалектів [7, с. 66].

У зв'язку з тим, що дифузія інновації найбільш проявляється в мовленні шотландців – мешканців великих міст, дослідження особливостей мовлення, зокрема просодичних параметрів мовлення шотландців, стають найбільш актуальними.

Установлення співвідношення просодичних особливостей мовлення сучасних шотландців і факторів гендерної диференціації сприяють формуванню більш чіткої картини мовленнєвої поведінки шотландців.

Для проведення фонетичного аналізу були відібрані фрагментиспонтанного мовлення шести шотландців, які мешкають в м. Глазго. Інформантами є троє чоловіків у віці від 25 до 45 років і троє жінок, у віці від 35 до 50 років. Вік інформан-

тів приблизно збігається, що дозволило нівелювати вікові особливості мовлення інформантів.

Просодичні параметри містять важливу інформацію, яка реалізується на семантичному, синтаксичному та прагматичному рівнях. У цьому сенсі найбільш важливими параметрами вважаються зміни частоти основного тону та тривалості. Вплив просодичної інформації на сприйняття мовлення людиною надзвичайно великий. У деяких експериментах можна знайти докази того, що наявність або відсутність відповідних просодичних параметрів значною мірою полегшує або ускладнює адекватне розшифрування мовленнєвого продукту [4].

Просодична організація мовленнєвого висловлювання є провідним вимовним паралінгвістичним засобом для вираження конотативних значень і тісно пов'язана з функцією емоційно-впливового характеру. Конотація розуміється при цьому як сума емоційно оцінних компонентів, що супроводжують денотативне значення в реальному мовленнєвому акті і впливають на кінцевий смисл висловлювання [5, с. 74].

При дослідженні просодичних характеристик мовлення необхідно враховувати величезну кількість факторів. Вивчення просодичних явищ ускладнюється їх внутрішнім взаємозв'язком на різних рівнях перетворення (лексичному, фонетичному, емоційному, прагматичному тощо). Крім того, кожен із просодичних параметрів повинен виокремлюватись у результаті складного аналізу, який варіює залежно від ступеня новизни інструментарія, мовленнєвих технологій тощо [4].

Людина, яка сприймає мовлення, не декодує сполучення звуків, а намагається зрозуміти партнера під час комунікації. Таким чином, у загальній проблемі сприйняття й розуміння мовлення просодія відіграє важливу роль. В експериментально-фонетичній літературі поширена думка, що саме просодія надає мовцю і слухачеві першу орієнтацію у процесі акту мовленнєвої комунікації, в розумінні смислу висловлювання. Однією з основних мелодійних характеристик ідентифікації мовлення досліджуваних інформантів є частотність та номенклатура шкал і термінальних тонів.

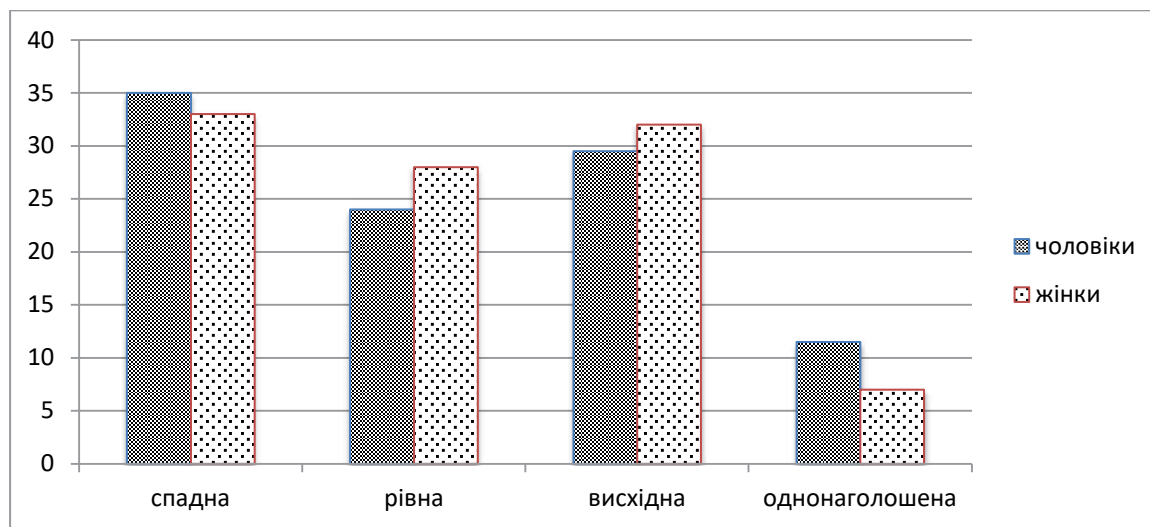

Рис. 1. Частотність уживання основних шкал. Гендерна диференціація

Таблиця 1

Частотність вживання основних тонів в мовленні шотландців (у %)

Інформанти	Спадна	Рівна	Висхідна	Однонаголошена
Чоловіки	35	24	29,5	11,5
Жінки	33	28	32	7

Таблиця 2

Частотність вживання основних видів термінальних тонів у мовленні шотландців

Гендерні групи	Термінальні тони (%)				
	Спадний	Висхідний	Рівний	Висхідно-спадний	Спадно-висхідний
Чоловіки	34	30	23	8	5
Жінки	29,5	32	26	9	3,5

На думку Д. Крістала, мовленнєва мелодика є найбільш дослідженим у фонетиці засобом [6].

Результати дослідження, наведені в таблиці 1, підтверджують, що мовленню шотландців притаманна спадна шкала (35% – середня частотність вживання всіма інформантами), рівна – 24%, висхідна – 29,5%, та однонаголошена – 11,5% (табл. 1).

Висока рекурентність висхідної шкали (29,5% у мовленні чоловіків і 32% у мовленні жінок) є характерною рисою емоційно-забарвленого мовлення і призводить до того, що мовлення шотландців, особливо жінок, звучить жваво, невимушено. Висхідна шкала вживається як у фінальних, так і в нефінальних синтагмах. Третє місце посідає рівна шкала (24% та 28% відповідно). Вживання цього типу шкали вказує на монотонне мовлення притаманне нарративному опису подій.

Однонаголошена шкала не є частотною ані в жіночому, ані в чоловічому мовленні (11,5% та 7% відповідно). Однонаголошена шкала часто маркує еліптичні конструкції, свідчить про більш подрібнений характер мовлення чоловіків, оскільки вона є частотною в їхньому мовленні (11,5%).

Таким чином, спадна шкала зафіксована як у мовленні жінок, так і в чоловіків і є найбільш рекурентною.

Висока частотність висхідної шкали, яка свідчить про емоційний характер мовлення, протиставляється рівній шкалі. Основна різниця між рівною та спадною шкалами полягає в тому, що у спадній шкалі ненаголошені склади продовжують лінію падіння тону, розпочату в наголошеному складі, у рівній же шкалі немає різких змін мелодії, що й створює ефект монотонності.

Дослідження Т.І. Шевченко свідчать про те, що загальнорегіональною шотландською характеристикою є більш згладжений, позитивний контур руху тону, що є наслідком звуження діапазону синтагми в цілому [8]. Продовженням цієї тенденції – показник високої частотності вживання рівного руху тону.

Наступним аналізом фонетичного експерименту стало дослідження частотності використання простих та складних термінальних тонів.

А.М. Антіпова виділяє дві основні групи термінальних тонів: прості термінальні тони та складні. Прості термінальні тони характеризуються тональними змінами в одному напрямку (вгору, вниз, вперед). До простих термінальних тонів відносяться: низькі, середні та високі спадні тони; низькі, середні та високі висхідні тони; низькі, середні та високі рівні тони. Складні термінальні тони є менш дослідженими. Вони

представлені високими та низькими спадно-висхідними та висхідно-спадними тонами. Крім того, інколи виділяють складені термінальні тони, які мають різні конфігурації (спадний + пауза + висхідний, висхідний + пауза + спадний, спадний + пауза + рівний тощо) [1].

В мовленні шотландців представлені наступні термінальні тони: спадний, висхідний, рівний та складні – висхідно-спадний та спадно-висхідний (табл. 2).

У мовленні чоловіків і жінок представлені всі види термінальних тонів, зафіксовані в мовленні досліджуваних шотландців. Особливо яскравим є жіноче мовлення, в якому представлений висхідний тон (32%), висхідно-спадний (9%). Ці термінальні тони свідчать про емоційне забарвлення мовлення представниць шотландського варіанта англійської мови.

Однак у мовленні шотландців як чоловіків, так і жінок домінує спадний термінальний тон, причому в мовленні чоловіків він складає 34% і 23% припадає на рівний термінальний тон. Отже, ми можемо стверджувати, що мовлення досліджуваних груп шотландців є емоційнонейтральним.

Спадно-висхідний тон, який складає 5% і 3,5% відповідно, свідчить про те, що шотландці не користуються просодичними засобами для виділення, підкреслювання думок або почуттів.

Цікавим є той факт, що відсоток висхідно-спадного термінального тону є однаковим у жіночому і в чоловічому мовленні і складає 8% і 9% відповідно, використовується у фінальних синтагмах, де виражає незакінченість думки. Особливістю використання цього тону є те, що на відміну від британської вимови Received Pronunciation (RP) він використовується в нейтральних висловлюваннях і не має емоційного забарвлення.

Висновки. Отже, проведений аналіз номенклатури термінальних тонів та інтонаційних шкал у мовленні шотландців різних за гендером виявив, що їхньому мовленню притаманний варіативний характер, у якому яскраво представлені просодичні мелодійні особливості британської стандартної вимови (RP). Цей вплив особливо помітний у превалюванні спадного термінального тону та спадної шкали в обох гендерних групах. Однак шотландський варіант англійської мови, хоча й має спільні риси із британською вимовою, відрізняється особливостями, притаманними цьому варіанту. І це високий відсоток вживання висхідного тону у двох гендерних групах, висхідної шкали, які вживаються як у фінальних, так і в нефінальних синтагмах.

Подальше дослідження особливостей про-англійської мови дозволить виявити специфічні содичної організації шотландського варіанта просодичні маркери цього типу вимови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антипова А.М. Система английской речевой интонации. Москва : Высшая школа, 1979. 131 с.
2. Бебриш Н. Н., Жильцова Т. П. Социальная дифференциация языка города : учебное пособие. Красноярск : Красноярский государственный университет, 2007. 100 с.
3. Жирмунский, В.М. Национальный язык и социальные диалекты. Ленинград : Гослитиздат, 1936. 297 с.
4. Костроміна О.В. Соціофонетичні особливості австралійського варіанта англійської мови (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі спонтанного мовлення). Автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2015. 19 с.
5. Потапов В.В. и др. Фонетическое слово и ритмическая организация речи. *Общая и прикладная фонетика*. Москва : Изд-во МГУ, 1997. 424 с.
6. Русавська В.В. Територіальна варіативність просодії англійського мовлення в Канаді (інструментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2018. 19 с.
7. Федотова Ю.Б. Фоностилістична варіативність соціолекту лондонських студентів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Сімферополь, 2013. 279 с.
8. Шевченко Т.И. Региональные варианты, их социальная функция и интонационное выражение. *Сб. научных трудов МГПИИИЯ имени М. Тареза*. Москва, 1984. Вып. 230. С. 213–230.
9. Abercrombie, D. The Accents of Standard English in Scotland. *Work in progress*. 1977. № 10. P. 21–33.
10. Brato, T.A Sociophonetic Study of Aberdeen English: Innovation and Conservatism: Phd. thesis [Электронный ресурс]. Justus-Liebig-Universität Gießen. Essen, 2012. 282 p. Режим доступа: http://geb.uni-giessen.de/geb/volltexte/2012/8840/pdf/BratoThorsten_2012_06_14.pdf (дата обращения 23.02.2016).
11. Britain, D. Supralocal regional dialect levelling [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://www.uib.no/filearchive/britain-2009-supralocal.pdf> (дата обращения 12.05.2015)
12. Corbett, J.A Brief History of Scots. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004. P. 11–15.
13. Douglas, F. English in Scotland. *The Handbook of World Englishes*. 2006. P. 41.
14. Gardiner, M. Modern Scottish Culture. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005. 218 p.
15. Hudson R.R. Sociolinguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. 279 p.
16. Lawson, R. Introduction: An overview of Language in Scotland. *Sociolinguistics in Scotland*. Palgrave Macmillan, 2014. 358 p.
17. Macafee, C. Scots and Scottish English. *Legacies of Colonial English: Studies in Transported Dialects*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P. 60-61.
18. Macaulay, R. K. S. The Language, Social Class and Education, a Glasgow Study. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1977. 179 p.
19. McClure, J. D. The vowels of Scottish English: formants and features *J. W. Lewis (Ed.). Studies in General and English Phonetics: Essays in Honour of Professor J. D. O'Connor*. London: Routledge, 1995. P. 367–378.
20. Milroy, L. Introduction: Mobility, contact and language change working with contemporary speech communities. *Journal of Sociolinguistics*. 2002. Vol. 6.
21. Schneider E.W., Barridge K., Kortmann B., Mesthrie R., Upton C. A Handbook of varieties of English: a multimedia reference tool. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2004. Vol. 1. Phonology.
22. Stuart-Smith, J. Glasgow: Accent and Voice Quality. *Ch. 11. Urban Voices: Accent Studies in the British Isles*. Routledge, 2014. 328 p.
23. Stuart-Smith, J. Scottish English Phonology. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2008. P. 47–67.
24. Trudgill, P. Standard English: What it isn't . *T. Bex, R J. Watts (Eds.). Standard English: the widening debate*. London: Routledge, 1999. P. 117–178.
25. Wardhaugh, R. An introduction to sociolinguistics. Australia: Blackwell publishing, 2006. 418 p.
26. Watt, D., Ingham, C. Durational Evidence of the Scottish Vowel Length Rule. University of York, University of Leeds. 2000. P. 205–228.